

ИНСТИТУТ ЗА СРПСКОХРВАТСКИ ЈЕЗИК

ЈУЖНОСЛОВЕНСКИ ФИЛОЛОГ

ПОВРЕМЕНИ СПИС ЗА СЛОВЕНСКУ ФИЛОЛОГИЈУ И ЛИНГВИСТИКУ

Уређивачки одбор:

др *Ирена Грицкай*, др *Милка Ивић*, др *Павле Ивић*, др *Радослав Кайичић*,
др *Рудолф Коларич*, *Блаже Конески*, др *Берислав Николић*, др *Миливој Павловић*,
др *Асим Пецо*, др *Мићар Пешикан*, др *Живојин Ситанојчић*

Главни уредник

МИЛКА ИВИЋ

XXXI књ.

БЕОГРАД

1974 — 1975

**„СРБСКА ГРАММАТИКА“ ДИМИТРИЈА
МИЛАКОВИЋА И ЊЕН ЗНАЧАЈ ЗА НАУКУ
О СРПСКОХРВАТСКОМ ЈЕЗИКУ**

I

Велики успеси постигнути задњих година у проучавању историје српскохрватског књижевног језика и нова сазнања о делу Вука Караџића и Ђура Даничића рађају сасвим разумљиву потребу да се настави с дубљим испитивањем или преиспитивањем многих појава везаних за језичке односно књижевнојезичке прилике у XIX веку и оцењивањем улоге низа културних радника тога доба у формирању савременог књижевног језика. То ће обогатити и употпунити научно фундиране представе не само о књижевнојезичком развоју, већ уопште о културним токовима националне историје.

У литератури посвећеној српскохрватском језику има једно дело које је све до недавно било готово заборављено, а које је по много чему карактеристично и важно за поимање неких аспеката књижевнојезичке ситуације у периоду дефинитивног афирмисања Вукових језичких принципа. То је школска граматика Димитрија Милаковића (Србска граматика састављена за црногорску младеж. Часть прва. У Црној Гори, у книгопечатњи Правитеља Црногорскога. 1838). Написана арханџиним језиком, са неумереном употребом партиципа којих нема у живом говору, штампана старим празописом уз примену црквених слова — ова граматика је доскоро оцењивана као рад без већег значаја, који се није уклапао у прогресивна књижевнојезичка кретања.

Таква оцена је, међутим, једнострана и зато нетачна. Милаковићева граматика поседује низ квалитета који је чине значајним документом историје књижевног језика, у којем су дошле до изражаја противречне тенденције уобличавања књижевног израза. Р. Шукловић има право кад каже да се у овом приручнику „укрштају разна струјања

из области језичке културе, у њему се огледа преломни тренутак у историји нашег књижевног језика. Много јасније него у другим радовима из тога периода, насталим у црногорској средини, ту се спајају старе и нове тенденције у књижевном језику¹. Томе би требало додати да је Милаковићево дело значајно и као један од првих извора веродостојних података о неким штокавским говорима, према њиховом стању у првој половини XIX столећа.

II

Да би се добио бољи увид у суштинске особине Милаковићевог граматичког дела, треба поменути неке детаље из пишчеве биографије.

Димитрије Милаковић (1805—1858) родио се и рано детињство провео у Мостару. Од своје десете до двадесете године живео је у Дубровнику. Од малих ногу се одавао читању српских и италијанских књига. У новосадској гимназији учио је латински и немачки, студирао је у Пешти филологију, а у Бечу право. Године 1831. дошао је на позив Ивана Вукотића у Црну Гору, добивши у Његошевој влади дужност „народног секретара“, а касније поставши и лични секретар црногорског владике. Ишао је у два наврата у Русију (1833. и 1836). Други његов боравак у Русији трајао је годину дана. После Његошеве смрти Д. Милаковић се није дуго задржао међу Црногорцима. Живи у Београду, затим опет у Дубровнику. Умро је 1858. године у Дрездену.

У годинама државне службе у Црној Гори Д. Милаковић је, поред многих других обавеза, активно радио на реализацији Његошевог програма културног и просветног развоја земље. Издавао је први црногорски часопис („Грлица“, 1835—1839), а објавио је, поред спомињане граматике, један буквар и Шлецерову „Преправу за историју свијета“ (коју је превео са руског). Такође је скупљао историјску грађу, коју ће касније обрадити у књизи „Историја Црне Горе“ (Задар, 1856).

Од младих година Милаковић је одржавао везу са Вуком Караџићем. Организовао је претплату на Вукова издања, дописивао се с њим, заузимао се на Цетињу око штампања Вукове збирке народних пословица, слао Вуку информације о историји и географији Црне Горе,

¹ Радивоје Шуковић. Србска граматика Д. Милаковића. — Зборник за језик и књижевност. Књ. I. Титоград, 1972, стр. 109.

као и податке о значењу неких речи и израза². Све то ваља имати на уму кад се прилази анализи Милаковићеве „Србске граматике“.

III

У предговору свом делу Д. Милаковић каже да се при писању служио другим граматикама, али није навео ниједну од њих. Р. Шуковић с правом сматра да је једна од тих граматика била Вукова, штампана 1818. године уз његов речник. Међутим, нико још није покушао да утврди које је још граматичке радове имао при руци Милаковић и како их је искористио, односно како су те граматике утицале на његово дело. У том погледу се неке везе доста лако откривају.

Како је излагању Милаковићеве књиге (1838) претходио дужи ауторов боравак у Русији (1836—1837), логично је претпоставити да је он том приликом читао неке руске граматичке радове. У то доба Руси су се увелико служили граматикама двојице угледних научника, Александра Востокова и Николаја Греча. Сваки од њих има по једну већу, обимнију и по једну мању граматiku, које су више пута прештамповане.

Поређење текста Милаковићевог приручника и руских граматика несумњиво показује да је српски граматичар већину општих података и дефиниција позајмио из руских књига, наравно у преводу на свој језик. Неки пасуси се потпуно поклапају са оним што садржи „Кратка руска граматика“ Н. Греча, други — са текстом „Руске граматике“ А. Востокова³. Да наведемо неколико примера (у левом ступцу је Милаковићев текст):

Уводъ

§ 1. Србска граматика учи правилно говорити и писати србски (стр. 1).

Введение

§ 1. Русская грамматика учит правильно говорить и писать по-русски (Н. Греч, стр. 1).

² Животни пут Д. Милаковића приказан је детаљније у овим написима:

Г. Николајевић. Милаковића Димитрија кавалџра, животъ и дѣла.—Магазин српско-далматински. Књ. 19. У Бечу 1860;

П. Поповић. Вук Караџић и Димитрије Милаковић. — Вуков зборник. Посебна издања САНУ, књ. 400. Београд, 1966.

³ Н. Греч. Краткая русская грамматика. Овде се цитира њено десето издање — Петроград, 1847.

Русская грамматика Александра Востокова, по начертанию его же сокращенной Грамматики полнее изложенная. Цитирамо четврто издање — Петроград, 1839.

§ 2. Србска граматика раздѣлюе се на три части, кое су:

I. Словопроизведење (Етимологија).

II. Словосочинење (Синтаксис).

III. Правописанје (Орфографија) (стр. 1).

§ 8. Рѣчь есть простый или сложенный звукъ гласа, коимъ се изражава понятие о чему-нибудь или чувствованіе, напр. градъ, звѣре, великій, добрый, пишемъ, идемъ, я, онъ, пре, послѣ, да, не, ахъ, леле. Рѣчь состоитъ изъ одного слога, или изъ многихъ слоговъ... (стр. 3—4).

§ 11. Скупъ рѣчій, кои служи да изрази мысли зове се говоръ.

Говоръ, по избору рѣчій, кое га саставляю, може бити:

1. Важанъ или благороданъ, кои се зове такођеръ книжечный языкъ.

2. Простонародный, другочіе названъ простачкій языкъ (стр. 5).

§ 2. Грамматика разделяется на четыре части, кои суть:

I. Словопроизведение (Этимология).

II. Словосочинение (Синтаксис).

III. Правописание (Орфография).

IV. Слогоударение (Просодия) (А. Востоков, стр. 1).

§ 15. Слово есть простой или сложный звук голоса, которым выражается понятие о чем-нибудь или чувствованіе; например: дом, велик, зверь, белый, хожу, гляжу, я, он, прежде, после, да, нет, ах, ай. Слова состоят из одного или из многих слоговъ... (Греч, стр. 3).

§ 8. Соединение слов, служащее к выражению мыслей, называется речью.

Речь бывает, по выбору слов, в неё входящих,

I Важная или благородная, называемая также книжным языком.

II Простонародная, иначе называемая просторечием.

III. Между сими двумя серединою занимает обыкновенная речь или язык разговорный (Востоков, стр. 4).

Од првих деветнаест параграфа Милаковић је осам (1, 4, 5, 6, 8, 9, 12, 19) пренео без већих измена из граматике Н. Греча, а десет других из Востоковљевог дела (2, 3, 7, 11, 13, 14, 15, 16, 17, 18). Нешто је скраћивао, понешто и додавао. Тако је у § 7 увео податак о слоговном р, о чему наравно нису писали руски научници.

IV

На првим страницама књиге посебно се истиче § 10, који садржи опис акцената. Ту се Милаковић није могао ослоњити на руске књиге, јер је природа руског акцента сасвим другачија. Одељак о акценту указује на треће граматичко дело које је, поред руских граматика, Милаковић проучавао и на које се увелико угледао. То је „Српска граматика“ Вука Караџића из 1818. године. Поређење Вукова и Милаковићева текста показује доста сличности, иако је Милаковић понекад тражио боље формулације од Вукових (исп. опис трећег, дугосилазног акцента):

У српским рјчима изговарао се неки слогови оштро, а неки протегнуто, и за означенј те разлике имаю четири ударенія слѣдујућа:

1. Кадъ се писме какво изговара оштро, онда треба да стои надъ њимъ удареніе кратко ('); напр. дѣмъ, хлѣбъ, вода, дѣдъ, брдо, пѣвати и т.д.

2. Кадъ се кое писме изговара мало протегнуто, онда треба да надъ њимъ стои удареніе протегнуто ('); напр. рѹка, хрѹна, любѹв, клѣти, полѹпати и т.д.

3. Кадъ се писме какво изговара тако протегнуто, да се у протезаніу гласъ пенѣ и спушта, онда валя да надъ њимъ стои удареніе округло ("); напр. рѹдъ, плѣсанъ, сѹ, подѹшѣ, брѣкъ, ѿвѣда, стоѹнѣ, пѹмтити и т. д.

4. Кадъ се писме какво изговара тако здраво протегнуто, да то протезанѣ прѣлази и на друга писмена иза ѣѣга, онда треба да надъ њимъ стои удареніе дугачко (ˆ); напр. Сербљѹи имаю

У српском језику имају 4 различна ударенија гласа, и по њима су ево начињена 4 знака: ', ', ^, ^.

Први (') стоји над оним словом, ѣе се глас оштро изговара, н.п. вода, вѹна, зѣмља, прѣмѣтати, прѣметнути, тѣца, пѣти, кѣст, прѣст и т.д.

Други (') стоји над оним словом, ѣе се глас управо протеже, н.п. гѹна, ѿвѣца, сѣка, рѹка, вѣкати, дѹша, рѣкати, весѣље, трѣкати, сѣна и т.д.

Трећи (") стоји над оним словом, ѣе се глас као округло разлази, н.п. глѣд, блѣго, тѣло, бѣр, сѹнце, крѹг, рѹј, пѹмтити, трѣи, крѣв, трѣк, цѣѣка и т.д.

Четврти (ˆ) стоји над оним словом, ѣе се глас тако протеже, да од протезања прѣлази нешто и на друга слова, која иду за њим, н.п. нѣво; (и свуда у родит. млож.) десѣт љѹди, пѣт ѿвѣца,

добры списатѣля. Ово удареніе стои у свима рѣчма у родительномъ множественогъ броя (Грамматика, стр. 4—5).

свију на́рода и т.д. (Вук Стеф. Караџић. Српски рјечник. 1818. Стр. XXXVI).

Зависност Милаковићевог дела од граматике Вука Караџића долази очито до изражаја када аутор од општих дефиниција и констатација прелази на конкретно тло матерњег језика. Поделивши, као и Вук, све именице у четири деклинације, Милаковић понавља многе Вукове примере. Тако приказујући парадигму прве деклинације Вук даје ове примере: јелен, колач, ора, мије, соко, катао — док Милаковић наводи већи број образаца, али се међу њима налазе сви Вукови примери: еленъ, колачъ, орахъ, мѣхъ, сужанъ, славуј, соко, катао, уяцъ, моляцъ. Таквих подударана — већих или мањих — у језичкој грађи и неким ставовима има скоро у свим одељцима двеју српских граматика.

Ако занемаримо традиционалну, архаичну ортографију којом се Милаковић служио, испада да је морфолошки систем који је презентиран у његовом делу скоро у свему битном истоветан морфологији Вукова језика.

Карактеристично је и понављање неких Вукових опаски и констатација. Тако Вук даје у парадигми личних заменица облике датива једнине *мени (мене), теби (тебе), себи (себе)*, па објашњава: „Народ понавјише говори *мене, тебе*, а списатељи и књижевници *мени, теби* (да се разликују од винителнога!)“ (Српска граматика, стр. XLIX и L). Д. Милаковић такође каже да народ зна за облике датива једнине *мене, тебе, себе* и додаје: „Ови дателни падежи *мене, тебе, себе* у књижевномъ сзыку тешко ће се одобрити“ (стр. 97). Иако се у речима Вуковим и Милаковићевим осећа разлика у давању одређеног статуса овим облицима са гледишта нормирања језика (Вук углавном констатије двојство облика, док се Милаковић јасно опредељује за неке од њих), овај пример је важан као недвосмислено сведочанство угледања Д. Милаковића на Вука Караџића. Томе се могу додати, на пример, и тврдње обојице граматичара да у српском језику нема облика „сослагателног наклоненија“ (Вукова граматика стр. LVI, Милаковић стр. 108).

V

Д. Милаковић је везан за Вука и једном принципијелном страном свог излагања — оним чему се није могао научити од Руса, којима је то било старо — интересовањем за дијалекатске разлике у штокавској средини. У „Србској грамматици“ нема на једном месту података о дија-

лектима и њиховој класификацији, али, говорећи о појединим граматичким облицима, Д. Милаковић се осврће на њихове особине у „сремачком нарјечију“, „херцеговачком нарјечију“ и „овде“, тј. у Црној Гори. Термин „нарјечије“ он употребљава само за она територијално-језичка подручја која издваја Вук, не одлучујући се да примени овај термин на црногорске говоре, мада фактички одваја те говоре од херцеговачких.

Како је дуго времена живео у Мостару, Дубровнику, Новом Саду и на Цетињу, од детињства осећајући наклоност према књижевности или, можда боље рећи, филологији — Д. Милаковић је, захваљујући свом животном искуству и природној склоности, имао јасну представу о језичком варирању на штокавској територији. Он иде за Вуком у бележењу дијалекатског варирања, али не преноси слепо његов материјал, него даје много својих података. На овом тлу он се осећа самостално и сигурно. Подаци из дијалектологије (углавном о морфологији) више него било шта друго одређују научни значај Милаковићеве књиге.

Фонетика је, на жалост, у овој граматици слабо заступљена. Стара ортографија скрива изговор некадашњег „јата“, док се аутор на то специјално не осврће. Може се само понешто сагледати у ретким примерима одступања од ортографских правила (сјдџити 107, 108; видџити 102, 110 и видџити 186; мрзџити 186 и мрзити 183; оћериванџ 206, ћерајући 206). Акценти се не обележавају.

Има, међутим, више података о судбини *x* — директних, тј. ауторових опажања, и индиректних, који се садрже у начину његовог писања неких облика и речи. Сам писац употребљава слово *x* „према етимологији“, са једним значајним изузетком. Наиме, он не пише *x* где је тај сугласник био у изолираној финалној позицији, тј. у ген. мн. придева и заменица (*великих, наших, њих, их* и сл.), у првом лицу једине аориста (*реко* ум. *рекох*), у прилогу *одмах* — али доследно употребљава *x* тамо где финална позиција алтернира са медијалном (*сиромах-сиромаха, орах-ораха, чийах-чийаху* итд.). Пошто Милаковић посебно указује да се у Црној Гори *x* изговара и где је овај глас у изолираној финалној позицији (стр. 129), може се мислити да се његов начин писања *x* подудара са његовим живим изговором, а то је у крајњој линији везано за говор Мостара и Дубровника. Истраживачи су давно констатовали да се у Мостару *x* доследно губи само у финалној изолираној позицији.⁴

⁴ М. Milas. Današnji mostarski dijalekat. — Rad JAZU, 153 1903, стр. 55;

VI. Corović. Der Dialekt von Mostar. — Archiv für slavische Philologie, XXIX, 1907, стр. 503.

Кад Милаковић каже да у сремском „нарјечију“ именице женског рода са етимолошким *x* у основи имају у дат. и лок. јд. облике *снаи* и *снаси*, *муи* и *муси*, а у херцеговачком облике *снахи*, *мухи* (стр. 40—41), то се добро слаже са подацима који се налазе у дијалектолошким студијама⁵. На основу Милаковићева писања можемо говорити још о неким појединостима из историје *x*, али ћемо се засад ограничити на још само један податак. Милаковић, наиме, каже да се у Црној Гори у ген. мн. *x* не изговара ако именица има *x* у основи: *јеленах*, *колачах*, али *влаха*, *сиромаха*, *ораха* (стр. 34—35). О овој појави изгледа да у стручној литератури нема података осим његовог сведочанства.

У Милаковићевој књизи има иначе и других сличних запажања која би могла да подстакну дијалектологе на тражење неких језичких факата у штокавским говорима, јер се такве појаве у новијој литератури понекад запостављају. Та запажања и констатације могу се учинити и безначајним, али у склопу језичке грађе они употпуњују представе о дијалекатским системима. Тако, на пример, поред именице *госи*, са облицима ген. мн. *госиа*, *госии*, *госију* — за чију се промену редовно дају падежи у дијалектолошким студијама — Милаковић наводи и реч *јоси*, са ген. мн. *јосии*. Ова друга именица ретко се спомиње у стручним радовима, па није сасвим јасно да ли она у савременим херцеговачким говорима има обичну, нормалну промену или неке њене особине нису запажене.

То се односи и на облике потенцијала, за које Милаковић тврди да у херцеговачком и сремачком „нарјечију“ имају различиту промену помоћног глагола (стр. 127). За Срем наводи контаминирани облике, који у првом и другом лицу једине и трећем лицу множине представљају спој форме аориста и презента:

У Херцеговини

би бисмо
би бисте
би би

У Срему

бисам бисмо
биси бисте
би бису

Распрострањеност и историја облика које Милаковић назива сремачким није сасвим јасна. Познато је да су се такви облици употребљавали у делима српских, углавном војвођанских писаца у другој по-

⁵ А. Пецо. Говор источне Херцеговине, стр. 100; М. Милас, наведено дело, стр. 64.

ловини XVIII века, па све до половине XIX века⁶. Има их и у Вуковим текстовима писаним односно штампаним пре 1840. године.⁷ Намеће се питање у којој су мери ти писани примери одраз стања у говорном језику и у којим говорима је било (или још има) контаминираних облика *бисам*, *биси*, *бису*. У дијалектолошким студијама о томе нема података. Да Милаковићева књига није била пала у заборав, можда би дијалектолози посветили већу пажњу облицима потенцијала у североисточним штокавским говорима.

Пажљиви читалац наћи ће у граматичи Димитрија Милаковића и других детаља који могу донекле употпунити наше знање о штокавским говорима прве половине XIX века и навести на размишљање о неким језичким појавама. Кад се говори о почетној етапи дијалектологије српскохрватског језика као посебне науке, међу посленике којима је пало у део да стварају општу представу о штокавском дијалекту и његовој унутрашњој разведености треба — поред Вука Караџића — увршћивати и Димитрија Милаковића.⁸

VI

Какво место припада народном језику у склопу Милаковићеве концепције књижевног језика? Да би се добио одговор на ово питање треба се ослободити прецењивања пишчеве графиције и ортографије, које стварају утисак велике архаичности и замагљују језичке квалитете његове књиге. Као што је познато, на Цетињу је у оно доба био у употреби стари правопис. И Његошева дела су тако штампана.

Књижевни језик је за Милаковића идиом који се не поклапа са говорним језиком. То проистиче из његовог прихватања већ цитираних формулација руских граматичара, као и из тога што допушта облике за које се зна да су страни живом говору.

⁶ А. Албин. Потенцијал и облици *бисам*, *биси*, *бису*. — Зборник за филологију и лингвистику, XI. 1968, стр. 20.

⁷ Т. Maretić. Gramatika hrvatskoga ili srpskoga jezika. Zagreb, 1963, стр. 297.

⁸ Вредност дијалектолошких запажања Д. Милаковића истакао је иначе Д. Петровић, који је прегледао Милаковићев алманах „Грлица“ и нашао у њему доста података о говорима Црне Горе и Дубровника. Д. Петровић посебно наглашава да је Милаковић „на томе подручју п р и ј е В у к а констатовао неке језичке особености“. — Види: Др Драгољуб Петровић. Неки записи Димитрија Милаковића и Милорада Милаковића о говорима Црне Горе и Дубровника. — Просвјетни рад, Титоград, година XXII, бр. 11 и 12 (1. и 15. јун 1972), стр. 11.

Од Вукова израза Милаковићев језик се највише удаљује широко употребом партиципа, чему су можда допринеле руске граматике којима се писац служио. На пример:

Два, три, четири само у женском роду скланяю се, и то слѣдуюћимъ начиномъ... У мужском и среднѣмъ роду остаю нескланяема (Милаковић, стр. 82—83).

Два, три четири склањају се само у женском роду, ево овако... а у мушкоме и средњем роду не склањају се (Вукова граматика, стр. XLVII).

Милаковић иначе не инсистира да се у књижевни језик уводе стари књишки облици као што су партиципи (почитаемый, избираемый итд.) или архаични суперлативи (благочестивѣйшій, строжайшій, стр. 78), него препушта времену и писцима сређивање, нормализацију језика (стр. 115). Он не брани, дакле, наслеђе славеносрпског језика, које је било и те како присутно у књижевном изразу у првој трећини прошлог века. Рекло би се да је склон одржавању континуитета у развоју књижевног језика и допушта да се систем говорног језика допуњује понечим из „славенског“ наслеђа. У томе Милаковић није био усамљен.

Битно је да основицу пишчева књижевног израза, према томе и књижевног језика како га је он замишљао, чине народни говори штокавског дијалекта (и то новоштокавски), с допуштањем морфолошког и фонетског варирања у оквирима, да се послужимо Вуковим изразом, „опште правилности“ језика. Милаковић је знао да се издигне изнад локалних особина народних говора — мостарског и дубровачког — чије карактеристике је упио у себе у детињству и младости. Дијалектолози сведоче да именице III деklinације имају у мостарском говору у инструменталу једине увек завршетак *-и* (*сѣвари*)⁹, а у дубровачком завршетке *-и* и *-им* (*сѣвари*, *сѣварим*)¹⁰. Милаковић, међутим, прихвата и завршетак *-ју*, који је — као и *-и* — карактеристичан за многе друге штокавске говоре. Он каже да збирне именице на *-ад* добијају у истр. јд. *-и* или *-ма* (*момчади*, *момчадма*), а код других речи избор између завршетака *-ју* и *-и* „зависи од воље онога који пише“ (стр. 45). Све то иде у прилог мишљењу које је изнео у горе наведеном чланку Р. Шуковић, а према којем је Милаковић „као и Вук, утврђивао заједничке црте у народном језику на широком простору новоштокавских

⁹ М. Милас. Наведено дело, стр. 64.

¹⁰ Р. Budmani. Dubrovački dijalekat, kako se sada govori. — Rad JAZUU, 65, 1883, стр. 170.

говора, што значи да се придружио поборницима јединственог књижевног језика“.¹¹

За оцењивање улоге народног језика у књижевнојезичкој концепцији Д. Милаковића важно је узимати у обзир његов лични однос према Вуку Караџићу. Колико је Милаковићу било стало до Вуковог мишљења и оцене, види се из тога што му се обратио с питањем били хтео написати приказ његове граматике. Вук то није учинио, а како његова писма Милаковићу нису сачувана, можемо само нагађати дали му је и како Вук објаснио свој став. Зна се само да су и даље њихови односи били добри.

Информишући Вука с времена на време о свом раду, Милаковић му у писму од 21. априла 1849. године јавља да је завршио други део своје граматике, а први део *п о п р а в и о*, али нема где да је штампа. Милаковић верује да ће његов нови рад бити „доста добар“.¹² Ово ново граматичко дело Димитрија Милаковића није угледало света. Његов рукопис је изгубљен, па се не може рећи шта је аутор променио и поправио у првобитном тексту прве „части“ и какав је био други део књиге. Међутим, имајући у виду језичке квалитете других Милаковићевих дела, на пример његове „Историје Црне Горе“, штампане 1856. године у Задру, с правом се може мислити да су се позиције народног језика у новој граматичкој учврстиле и ојачале. Ваљало би предузети трагање по архивама за рукописном заоставштином овог српског филолога, у којој би се могли наћи значајни материјали.

Владимир П. Гудков

Резюме

Владимир П. Гудков

„СРБСКА ГРАМАТИКА“ ДИМИТРИЈА МИЛАКОВИЧА И ЊЕГОВО ЗНАЧЕЊЕ ДЛЯ НАУКИ О СЕРБСКОХОРВАТСКОМ ЯЗЫКЕ

„Сербская грамматика“ Димитрия Милаковича, до недавнего времени не привлекавшая внимания филологов и лингвистов, является, несомненно, значительным документом истории сербскохорватского литературного языка. При оценке этой книги следует иметь в виду, что

¹¹ Р. Шуковић. Наведени рад, стр. 111.

¹² Вукова преписка, књ. V, Београд, 1910, стр. 56.

се автор был для своего времени высокообразованным человеком, который живо интересовался филологией и историей, сотрудничал с Вуком Караджичем, имел представление о диалектном разнообразии родного языка. Во время пребывания в России Д. Милакович, судя по его труду, основательно познакомился с русской грамматической литературой. Сравнительный анализ обнаруживает, что при написании своей грамматики Д. Милакович широко пользовался русскими грамматиками Н. Греча и А. Востокова, заимствуя из них многие положения. В тех случаях, когда русские труды были бесполезны для описания материи сербскохорватского языка, Милакович опирался на „Сербскую грамматику“ Вука Караджича.

Большую ценность представляют содержащиеся в труде Милаковича сведения о диалектных различиях внутри штокавского наречия. Свидетельства автора могли бы побудить диалектологов к более тщательному изучению некоторых языковых явлений, но, к сожалению, его грамматика была надолго забыта.

Д. Милакович был сторонником непрерывности в развитии литературного языка и постепенности в его нормировании. Основу литературного языка составляют, согласно его концепции, новоштокавские говоры — с допущением речевого варьирования, но и с сохранением связи со „славяносербским“ наследием. „Сербская грамматика“ и другие труды Д. Милаковича заслуживают самого серьезного внимания диалектологов и специалистов по истории литературного языка.